

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПРАВОСУДДІ: ПЕРЕВАГИ, РИЗИКИ ТА ПРАВОВІ МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ

Сучасний етап розвитку правової системи України характеризується активним впровадженням цифрових технологій, серед яких особливе місце посідає штучний інтелект. Ця технологія поступово стає невід'ємною складовою не лише правоохоронної діяльності, а й судочинства, обіцяючи підвищення ефективності, зменшення навантаження на суддів та розширення доступу до правосуддя. Водночас інтеграція ШІ в таку делікатну сферу, як відправлення правосуддя, породжує низку фундаментальних питань, пов'язаних із дотриманням конституційних принципів, прав людини та верховенства права. Метою цієї доповіді є аналіз потенційних переваг, ключових ризиків та визначення правових меж застосування штучного інтелекту в правосудді, з урахуванням як світового досвіду, так і національних реалій.

Потенціал застосування ШІ у сфері правосуддя є значним. Як слушно зазначає О.Р. Балацька, штучний інтелект відкриває трансформаційні можливості для підвищення ефективності та доступності правосуддя, оптимізації процесу розгляду справ та зменшення навантаження на судову систему. Основними перевагами впровадження алгоритмів ШІ є: автоматизація рутинних процесів: ШІ може використовуватися для автоматичного документообігу, ведення електронних реєстрів, підготовки проектів процесуальних документів (наприклад, повісток, запитів), що дозволить суддям та працівникам апарату зосередитися на змістовній частині правосуддя; аналітична допомога та підтримка прийняття рішень: найбільш перспективним напрямом є використання ШІ як інструменту для аналізу судової практики, виявлення правових колізій, систематизації доказів та

підготовки довідкових матеріалів. Системи на основі ШІ здатні за лічені хвилини проаналізувати тисячі судових рішень, що значно полегшує роботу судді при вивченні аналогічних справ; підвищення якості та зменшення упередженості: за умови навчання на репрезентативних даних, алгоритми ШІ можуть бути вільними від суб'єктивних упереджень, які іноді притаманні людині. Це потенційно сприятиме уніфікації судової практики та підвищенню її передбачуваності; розширення доступу до правосуддя: ШІ-інструменти, зокрема онлайн-консультанти, можуть допомогти громадянам, які стикаються з економічними або соціальними бар'єрами, отримати базову правову допомогу та зрозуміти свої права, що є важливим кроком до забезпечення принципу доступу до правосуддя. Світова практика демонструє різноманітні приклади впровадження ШІ. Зокрема, у березні 2025 року суд у Нідерландах застосував ШІ для написання мотивувальної частини вироку в кримінальній справі. У Колумбії суддя використав відповіді чат-бота для обґрунтування рішення, зазначивши, що це допомогло оптимізувати робочий час. Ці приклади свідчать про те, що технологія стає реальним помічником у щоденній судовій роботі.

Попри очевидні переваги, інтеграція ШІ в правосуддя супроводжується значними ризиками, які вимагають ретельного правового та етичного осмислення. Адвокат Семен Підлужняк слушно зауважує, що ключовим питанням сьогодення є не стільки корисність ШІ, скільки гарантії того, що він не підмінить людську мудрість, професійний досвід та незалежність. До основних ризиків належать: алгоритмічна дискримінація (упередженість): навчальні дані для ШІ можуть містити приховані упередження, які алгоритм не лише відтворить, а й посилить. Найвідомішим прикладом є алгоритм COMPAS, який використовувався в судах США для оцінки ризику рецидиву. Дослідження ProPublica виявили, що цей алгоритм демонстрував расову упередженість, видаючи значно вищі показники ризику для афроамериканців порівняно з білими правопорушниками. Це ставить під загрозу принцип рівності перед законом та недискримінації; відсутність прозорості (проблема

"чорної скриньки"): багато алгоритмів, особливо глибокого навчання, є "чорними скриньками", оскільки їхні рішення важко або неможливо пояснити. У правосудді, де рішення має бути вмотивованим і зрозумілим, непрозорість алгоритму є фундаментальною перешкодою. Сторона процесу має право знати, чому алгоритм зробив той чи інший висновок, щоб його оскаржити; загроза праву на справедливий суд та незалежність судді: покладання на "об'єктивні" алгоритми може створювати ілюзію безпомилковості, що послаблює критичне мислення судді та його здатність приймати рішення на основі власного сумління. Якщо функція правосуддя буде делегована алгоритмам, це поставить під сумнів саму суть діяльності судді як носія незалежної судової влади; відповідальність за рішення, прийняті за участі ШІ: у разі помилки, що призвела до порушення прав людини, питання про те, хто нестиме відповідальність - розробник алгоритму, суддя, що ним скористався, чи держава, що його запровадила, - залишається відкритим; поширення "галюцинацій" ШІ та зловживання процесуальними правами: Верховний Суд України вже зіткнувся з явищем, коли учасники процесу посилалися на згенеровані ШІ неіснуючі судові рішення. Наприклад, у справі №240/14153/24 суд відмовив у відкритті касаційного провадження через посилання сторони на "неіснуючі постанови, приписані 'галюцинаціям ШІ'". Такі зловживання підривають принцип добросовісності, створюють загрозу прийняття незаконних рішень та дезорієнтують суд; питання конфіденційності. Обробка великих масивів персональних даних учасників процесу під час навчання ШІ створює ризики витоку інформації та порушення права на приватність. Регламент (ЄС) 2024/1689 про встановлення гармонізованих правил щодо штучного інтелекту (Акт про ШІ) відносить до систем високого ризику AI-системи, що використовуються для доступу до правосуддя та демократичних процесів, що свідчить про високий рівень усвідомлення цієї проблеми на міжнародному рівні.

На сьогодні в Україні відсутній спеціальний закон, який би комплексно регулював використання ШІ в правосудді. Однак окремі кроки у цьому

напрямку вже зроблено. Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту та затверджено план заходів з її реалізації. Крім того, рішенням З'їзду суддів України від 18 вересня 2024 року до Кодексу суддівської етики було внесено зміни (стаття 16), які стосуються використання суддею технологій штучного інтелекту. Окремим важливим кроком стало затвердження Верховним Судом Положення про використання технологій штучного інтелекту працівниками Апарату Верховного Суду. Це свідчить про те, що судова система усвідомлює необхідність внутрішнього регулювання.

Важливим орієнтиром для України є міжнародні стандарти, зокрема, Європейська етична хартія про використання штучного інтелекту в судових системах, ухвалена Європейською комісією з питань ефективності правосуддя (CEPEJ) у 2018 році. Хартія визначає п'ять ключових принципів, серед яких: дотримання фундаментальних прав, недискримінація, якість та безпека, прозорість, неупередженість та справедливість, а також принцип контролю з боку користувача. Ці принципи є основою для розробки національних правових рамок. На наднаціональному рівні важливу роль відіграє Регламент ЄС про штучний інтелект (EU AI Act) - перший у світі комплексний закон, який класифікує системи ШІ за рівнем ризику. Системи, що використовуються в правоохоронній діяльності та відправленні правосуддя, віднесені до категорії високого ризику, що передбачає суворі вимоги до якості даних, прозорості, людського нагляду та надійності. Орієнтація України на євроінтеграційний вектор робить імплементацію положень AI Act одним із пріоритетних завдань. Верховний Суд України також формує власну позицію. Він зазначив, що технологія штучного інтелекту може використовуватися лише для підтримки та допомоги судам і суддям, але не для ухвалення рішень. Крім того, Верховний Суд прямо вказав, що відповіді ШІ не визнаються як джерело достовірної науково доведеної інформації, оскільки алгоритми можуть генерувати "галюцинації".

Проведений аналіз дає змогу сформулювати основні правові межі та

рекомендації щодо застосування ШІ в правосудді. По-перше, фундаментальною межею є те, що ШІ не може замінити суддю. Він має виконувати виключно допоміжну роль, залишаючи за людиною кінцеву відповідальність за ухвалення рішення. По-друге, принцип "під контролем користувача": жодне рішення, що впливає на права та обов'язки особи, не може бути ухвалене виключно на основі автоматизованої обробки даних. Суддя повинен мати можливість перевірити та оскаржити результати роботи алгоритму. По-третє, вимога прозорості та пояснюваності: алгоритми ШІ, що використовуються в правосудді, повинні бути зрозумілими та прозорими, а їхні висновки — пояснюваними для всіх учасників процесу. По-четверте, нагальною потребою є ухвалення спеціального закону, який би встановив правові та етичні рамки для розробки, тестування та впровадження ШІ в судовій системі України, з урахуванням принципів Європейської етичної хартії та EU AI Act. По-п'яте, відповідальність за дотримання прав людини: судді повинні нести персональну відповідальність за остаточне рішення. Розробники та постачальники систем ШІ мають нести відповідальність за безпеку, надійність та відсутність дискримінаційних упереджень у своїх алгоритмах. По-шосте, забезпечення добросовісності: учасники судового процесу не можуть посилатися на згенеровані ШІ неіснуючі докази або судові рішення; такі дії мають кваліфікуватися як зловживання процесуальними правами. Штучний інтелект є потужним інструментом, здатним модернізувати правосуддя, але його впровадження має відбуватися в межах, окреслених фундаментальними правами людини та верховенством права. Тільки за умови створення надійного правового та етичного підґрунтя технології ШІ слугуватимуть інструментом для посилення захисту прав людини, а не стануть джерелом нових загроз.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балацька О.Р. Штучний інтелект у правосудді: виклики та перспективи соціальної справедливості. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 2. С. 439.

2. Берназюк І.М. Штучний інтелект у правосудді: конституційно-правовий аспект. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 2. С. 130.
3. Бессонов О.В. Зарубіжний досвід використання штучного інтелекту в правосудді. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2025. № 88.3. С. 375.
4. Використання штучного інтелекту в правосудді: ще міф чи вже реальність? : консультація Центру демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-intelekt-u-pravosuddi/> .
5. Кодекс суддівської етики : рішення XI чергового з'їзду суддів України від 18 верес. 2024 р. № n0001415-24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#Text> .
6. Підлужняк С. Штучний інтелект у правоохоронній практиці: ризики та юридичні межі. Юридична Газета. 2025. 4 груд. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/shtuchniy-intelekt-u-pravoohoronniy-praktici-riziki-ta-yuridichni-mezhi.html>.
7. Подання до суду процесуальних документів, згенерованих ШІ, за відсутності фахової перевірки, свідчить про недобросовісне користування процесуальними правами, що може бути кваліфіковано як вияв неповаги до суду (ВС КАС №240/14153/24 від 15.01.2026 р.). Протокол. 2026. 15 січ. URL: [https://protocol.ua/ua/podannya do sudu protsesualnih dokumentiv zgenerovanih shi za vidsutnosti fahovoi perevirki svidchit pro nedobrosovisne koristuvannya protsesualnimi pravami shcho moge buti kvalifikovano yak viyav nepovagi do sudu \(vs kas 240 14153 24 vid 15 01 2026 r \)/](https://protocol.ua/ua/podannya-do-sudu-protse-sualnih-dokumentiv-zgenerovanih-shi-za-vidsutnosti-fahovoi-perevirki-svidchit-pro-nedobrosovisne-koristuvannya-protse-sualnimi-pravami-shcho-moge-but-i-kvalifikovano-yak-viyav-nepovagi-do-sudu-(vs-kas-240-14153-24-vid-15-01-2026-r-)/) .
8. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Судова влада України. URL: [https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/Polozhennya SHI.pdf](https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/Polozhennya_SHI.pdf)
9. Чудик Н.О. Етико-правові аспекти впровадження систем штучного інтелекту: балансування технологічного прогресу та фундаментальних прав

людини в умовах цифрової трансформації суспільства. Актуальні проблеми правознавства. 2024. № 3. С. 42-47

10. Чудик Н.О., Колесніков А.П., Канюка В.Є. Інституційно-правові детермінанти модернізації єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в умовах цифрової трансформації правосуддя. Актуальні проблеми правознавства. 2025. № 1. С. 55-61

11. Як штучний інтелект змінює судочинство? Нові можливості та ризики. JustTalk. 2025. 12 черв. URL: <https://justtalk.com.ua/post/yak-shtuchnij-intelekt-zminyue-sudochinstvo-novi-mozhливosti-ta-riziki>.

12. European Ethical Charter on the use of artificial intelligence (AI) in judicial systems and their environment. The European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). 2018. URL: <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-european-ethical-charter-on-the-use-of-artificial-intelligence-ai-in-judicial-systems-and-their-environment>.

13. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). Official Journal of the European Union. L series, No 2024/1689, 12.7.2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:L 202401689>